

ОБҐРУНТУВАННЯ КОМПОНЕНТІВ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО СКЛАДУ ВНЗ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

В. В. КРУПА

Ланки процесу навчання конструює форма організації навчання. У ній передбачається оптимальне розташування і взаємозв'язок компонентів навчання, їх дія і взаємодія, що забезпечують засвоєння студентами знань, формування необхідних умінь і навичок; розвиток особистості студентів. Форми навчання грають інтеграційну роль у створенні системи формування знань із фізичної реабілітації, оскільки об'єднують в єдине ціле компоненти процесу навчання: цілі, зміст, форми, методи навчання, набір засобів навчання.

Важлива роль при організації процесу формування професійної компетентності майбутніх фахівців належить керівному та науково-педагогічному складу ВНЗ. У зв'язку з цим у дослідженні були обґрунтовані основні компоненти педагогічної діяльності науково-педагогічного складу, що забезпечують ефективність професійно спрямованої підготовки майбутніх фахівців фізичної реабілітації.

Різноманітні аспекти підготовки майбутніх фахівців фізичної реабілітації розглядали у своїх працях науковці: Дембо А. Г., Еліфанов В. А., Мурза В. П., Мухін В. М., Патрушева І. В., Правосудов В. П. та ін.

Метою статті є обґрунтування компонентів діяльності науково-педагогічного складу ВНЗ у процесі формування професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної реабілітації.

На думку І. Ф. Харламова, у навчально-виховному процесі мають місце наступні взаємозв'язані види педагогічної діяльності вчителя: діагностична; орієнтаційно-прогностична; конструктивно-проектувальна; організаторська; інформаційно-пояснювальна; комунікативно-стимулююча; аналітико-оцінна; дослідницько-творча [6, с. 476].

Н. Н. Тарасенко визначає педагогічну майстерність, як – комплекс якостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної педагогічної діяльності.

Його елементами визначено: гуманістичну спрямованість (інтереси, цінності, ідеали); професійне знання предмета, методики його викладання, педагогіки, психології; педагогічні здібності (комунікативність, перцептивні здібності, динамізм, емоційна стійкість, оптимістичне прогнозування, креативність); педагогічну техніку (вміння управляти собою, вміння взаємодіяти) [3, с. 10].

М. П. Щербань до складових педагогічної майстерності вчителя відносить: знання, педагогічні здібності, педагогічний такт, педагогічну техніку, педагогічну майстерність учителя, культуру мовлення, методичну майстерність, особисті якості, педагогічний оптимізм [7, с. 166].

На нашу думку, діяльність науково-педагогічного складу ВНЗ під час формування професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної реабілітації складається з шести головних компонентів, що тісно переплітаються, а саме: інформаційний (набуття студентами основ знань), розвивальний (розвиток розумових здібностей студентів); орієнтаційно-прогностичний (формування соціально значущих мотивів, проектування власної діяльності та діяльності студентів); організаційно-мобілізаційний (мобілізація уваги і волі студентів на виконання навчальних завдань); комунікативний (встановлення взаємин у ході роботи); дослідницький.

Формування професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної реабілітації забезпечується виконанням системи особистісних і педагогічних вимог до педагога, що пред'являються. Тому професійна підготовленість науково-педагогічного складу є найважливішим джерелом визначення оптимального змісту, форм і методів фахової підготовки майбутнього спеціаліста.

Розглянемо змістовні компоненти в загальній структурі діяльності педагога.

Інформаційний компонент. Основним завданням навчально-виховної роботи педагога є набуття основ знань із навчальних предметів. Ми не можемо не погодитись із думкою видатного педагога О. В. Сухомлинського про те, що знати – це означає вміти застосовувати знання. Про знання

можна говорити лише тоді, коли вони стають чинником духовного життя, захоплюють думку, будять інтерес [4, с. 39]. У зв'язку з цим на перший план виступає інформаційна діяльність педагога.

Джерела наукової інформації, яку отримують студенти, різноманітні: підручники, наукова література, кіно, радіо, телебачення, комп'ютерні програми й ін. Проте найважливіші зміни в інформаційному стані майбутніх фахівців із реабілітації здійснює безпосередньо сам педагог. Тому цілком природно, що першою вимогою до педагога повинно бути глибоке і активне знання ним свого предмета, що забезпечує своєрідний «запас інформації».

Інформація реалізується в мовній діяльності педагога. У зв'язку з цим особлива увага повинна бути приділена культурі мови науково-педагогічного складу. Невиразність і неемоційність усної мови при викладі навчального матеріалу не можна виправдати посиланнями на особливості наукового стилю викладу. Для того, щоб студенти сприйняли інформацію, педагог повинен оволодіти прийомами залучення їх уваги до питання, що розглядається, навчитися підтримувати на занятті діловий, радісно-піднесений настрій. Важливим моментом у діяльності педагога є вміння отримати зворотну інформацію від студентів. Разом із знанням загальних методів навчання він повинен володіти всією сукупністю методів та прийомів, характерних для програмованого, диференційованого і проблемного навчання.

Науково-педагогічний склад повинен володіти такими інформаційними навичками, вміннями і знаннями: знаннями свого предмета й інших суміжних предметів, уміннями оперувати сукупністю понятійного апарату; знаннями основ ораторського мистецтва, вмінням говорити доступно, логічно, чітко, стисло; вмінням використовувати різні засоби передачі інформації і контролю; вмінням використовувати сучасні педагогічні технології й інноваційні педагогічні системи; вміннями і навичками застосування всього різноманіття методів викладання, досягнень сучасної психолого-педагогічної, методичної наук.

Розвивальний компонент забезпечує вирішення не тільки освітніх, але і виховних завдань. Навчання набуває розвиваючий характер при цілеспрямованому управлінні розумовою діяльністю студентів у процесі навчання.

Активність, життєвість знань – це вирішальна умова того, щоб вони постійно розвивалися, заглиблювалися. Знання лише тоді і живуть, коли розвиваються і заглиблюються. Тільки за умови розвитку знань здійснюється закономірність: чим більшими знаннями володіє учень, тим легше йому вчитися [4, с. 39].

Для розвитку розумових здібностей студентів педагоги повинні володіти такими знаннями: динаміки становлення трьох основних засобів пізнавальної діяльності: наочних дій, образів, символів; логічних дій над поняттями (визначення, обмеження, узагальнення, розділення); основних особливостей індуктивних, дедуктивних та гіпотетичних висновків, що дозволяє розуміти побудову правильних висновків і гіпотез.

Вміти: створювати проблемні ситуації на заняттях, що вимагають самостійного мислення студентів; здійснювати дидактичну переробку наукових методів у методи викладання.

Орієнтаційно-прогностичний компонент. Ця діяльність педагога, в основному, реалізується через заходи виховного плану. Виховна роль педагога має на увазі цілеспрямовану діяльність, спрямовану на засвоєння студентами суспільного досвіду, певної системи суспільно-значущих ціннісних орієнтацій.

До орієнтаційних компонентів, якими повинен володіти педагог, належать уміння: здійснювати ідейно-етичне, естетичне, гуманістичне виховання студентів, які визначають правильну соціальну орієнтацію майбутніх фахівців; прищеплювати потребу до учіння й інтерес до навчального предмета; здійснювати професійну орієнтацію студентів з урахуванням вимог суспільства, їхніх схильностей і можливостей; сформувати у студентів правильне ставлення до соціального оточення.

Орієнтаційно-прогностична діяльність виражається в умінні науково-педагогічного складу визначати напрям навчально-виховної діяльності, її конкретні цілі і завдання на кожному етапі навчання, прогнозувати (від грецьк. слів *pro* – вперед + *gnosis* – знання) її результати, тобто те, чого конкретно хоче досягти викладач, які зрушення у формуванні і розвитку особистості студента він хоче отримати.

За своїм характером педагогічний процес малоефективний без прогнозування. Це обґрунтовується психолого-педагогічним аналізом педагогічної праці, сутністю прогнозування як спеціальної діяльності науково-педагогічного складу. У сучасних умовах підвищення інтересу до прогностичної діяльності обумовлюється зміною уявлень про педагога як дослідника.

Прогнозування як одна із функцій науково-педагогічного складу характеризується знаннями про майбутнє. Прогностична діяльність є різновидом пізнавальної діяльності, яка включає діагноз, власне прогностичну діяльність педагога, одержання прогнозу та управління процесом його реалізації.

Організаційно-мобілізаційний компонент діяльності педагога. Організаторська діяльність пов'язана із залученням студентів до наміченої навчально-виховної роботи і стимулюванням їх активності. Педагог повинен володіти такими організаторськими навиками і вміннями: організувати колектив навчальної групи і спрямувати його діяльність на успішну навчальну роботу; організувати самостійну роботу студентів; організувати заняття, свою працю та працю студентів на занятті; організувати науково-пізнавальні вечори, олімпіади, планування і організації викладацької роботи.

В організаційному плані діяльність педагога пов'язана з відбором і композицією змістовного матеріалу предметів, що вивчають студенти, з проектуванням навчально-виховного процесу, з плануванням і побудовою системи своєї роботи. Вона включає три основні види:

конструктивно-змістовна діяльність полягає у відборі змісту навчального матеріалу, тематичному і поурочному плануванні, плануванні власних досліджень;

конструктивно-оперативна діяльність полягає в плануванні структури дій педагога і студентів на занятті;

конструктивно-матеріальна діяльність полягає в проектуванні матеріальної бази для навчання своєму предмету, устаткуванні кабінету і лабораторії.

Мобілізаційна діяльність педагога спрямована на реалізацію на практиці знань, які отримали студенти. Зазначена діяльність пов'язана із формуванням навичок і вмінь, які сприяють розвитку студентів. Педагог повинен володіти такими мобілізаційними знаннями, вміннями і навичками: знання і вміння створювати у студентів стійку увагу до об'єкта пізнання; знання основ наукової організації розумової праці; вміння систематизувати знання студентів; прагнення навчити студентів застосовувати знання в майбутній професійній діяльності фахівця фізичної реабілітації.

Комунікативний компонент. Комунікація, тобто обмін думками, переживаннями, настроями, бажаннями і т. д. Зміст конкретної комунікації може бути різним: обговорення новин, повідомлення про погоду або суперечка про політику, вирішення ділових питань із партнерами (всього не перелічиш). Що б це не було – це завжди комунікація, і уявити собі спілкування без неї неможливо [1, с. 30].

Комунікативний компонент полягає у встановленні правильних взаємин: з окремими студентами; групами студентів; окремими педагогами, управлінням та з усім колективом навчального закладу.

Комунікативна діяльність вагомо сприяє ефективному вирішенню освітніх і виховних завдань.

Дослідницький компонент. У завдання педагога входить також формування у студентів умінь та навичок мислення і дослідження соціально-педагогічних процесів та явищ.

На думку В. І. Загвязинського, педагогічна діяльність повинна містити елемент пошуку кращих, оптимальних для певної ситуації варіантів її виконання. Сказане визначає необхідність оволодіння принципами та методами психолого-педагогічного дослідження не тільки вченими, що досліджують цю сферу, але і широким колом психологів та педагогів. Це дозволить краще усвідомити нові цілі і завдання освіти та виховання, освоїти прогресивні технології, гнучкі організаційні форми, знайти способи органічного поєднання педагогічних, психологічних й інших (медичних, соціально-реабілітаційних) методів, переглянути навіть деякі принципи освіти і виховання [2, с. 4].

В результаті виконання цих завдань науково-педагогічний склад повинен володіти такими знаннями, навиками і вміннями проведення досліджень:

знаннями та вміннями аналізувати заняття;

вмінням спостерігати педагогічні процеси і явища;

вмінням сформулювати гіпотезу, провести нескладний педагогічний експеримент, спрямований на вивчення питань, що цікавлять педагога;

знанням простих методів обробки даних педагогічного експерименту;

вмінням анотувати і рецензувати статті та книги;

навиками роботи з каталогами і літературою;

вмінням оволодіти передовим досвідом інших педагогів, творчо застосовувати та переробляти його.

Отже, для здійснення підготовки майбутніх фахівців фізичної реабілітації науково-педагогічному складу необхідно добре розбиратися в психології і педагогіці організації виховного

процесу в умовах ВНЗ, у формах та методах навчання та виховання, розвивати у себе творчу уяву, конструктивно-проектувальні здібності, вміння планувати навчальну і виховну роботу.

Важливе значення в *підготовці навчальних планів та програм* має вибір і конструювання навчального матеріалу, навчальних завдань і діагностичного інструментарію. Як критерії відбору змісту навчального матеріалу використовуються: цілісне віддзеркалення в змісті навчання завдань формування всебічно розвиненої особи та професійно підготовленого фахівця; висока наукова і практична значущість змісту; відповідність його складності реальним навчальним можливостям студентів, часу, що відводиться на його засвоєння, а також наявності у ВНЗ навчально-методичної та матеріально-технічної бази.

Опора на названі критерії при відборі змісту не виключає необхідності співвідношення їх із запитам професійної діяльності конкретного студента, а також вимогами суспільства до фахівця фізичної реабілітації взагалі. Зміст освіти – це категорія педагогічна, вона переводить соціальне замовлення, що формується суспільством, в умови ВНЗ. Розробляючи зміст освіти, науково-педагогічний склад ВНЗ обґрунтовує і конкретизує соціальне замовлення засобами своєї діяльності, реалізуючи це замовлення.

Технологічний ланцюжок розробки науково-педагогічним складом навчальних дисциплін підготовки студентів включає такі основні етапи:

розробку цілей і завдань курсу;

визначення міждисциплінарних взаємозв'язків курсу з іншими дисциплінами професійної підготовки фахівця;

розробку структури курсу;

визначення методичних основ відбору змісту реабілітаційної підготовки студентів у процесі вивчення даного курсу;

розробку і вибір форм та методів організації професійно-спрямованої реабілітаційної підготовки студентів, що забезпечують процес формування і задоволення пізнавальних потреб студентів;

розробку змісту та методики проведення практичних занять із курсу з позицій розвитку пошуково-творчої діяльності, формування пізнавальної активності і ключових професійних компетенцій майбутнього фахівця;

розробку навчально-методичного комплексу за курсом.

Реалізація навчальних завдань відбувається за допомогою створення різних *проблемних ситуативних завдань*.

Слід зазначити вимоги до системи завдань, які були покладені в основу вдосконалення навчальних програм під час проведення дослідження.

Завдання повинні охоплювати достатній обсяг навчального матеріалу.

Система завдань передбачає засвоєння матеріалу на різних рівнях: на понятійному, репродуктивному, творчому.

Дидактична система завдань передбачає можливість повторення навчального матеріалу на різних рівнях.

Завдання повинні бути цікавими для студентів.

Завдання повинні бути розраховані на можливість їх самостійного виконання студентами.

Завдання припускають співпрацю з іншими учасниками процесу.

У завданнях передбачається можливість контролю і самоконтролю.

Одна і та ж проблема може пред'являтися в різних контекстах.

Важливо виявити внутрішні умови мислення студентів, а саме: рівень знань із теми, що вивчається; інтелектуальні можливості студентів, рівень їхнього розвитку.

Залежно від виявленого рівня «внутрішніх умов мислення» студентів, розробляється система конкретних завдань, що виводять на виявлення суперечності на шляху руху від незнання до знання. До таких завдань можна віднести: питання, що вимагають пояснення того або іншого явища; питання, за допомогою яких педагог навмисно зіштовхує суперечливі думки, думки, оцінки великих людей, учених, самих студентів; завдання на зіставлення, порівняння і т. п.

Конструювання навчальних ситуацій припускає використання: проблемних ситуацій; навчального діалогу (дискусії); ігрових методів навчання.

Крім того, в розробці навчальних завдань, ми використовували як групове, так і індивідуальне навчання. Переважаючими є проблемно-пошукові методи навчання, що функціонують на основі активізації та інтенсифікації діяльності студентів.

В ході розробки і апробації практики студентів, ми прийшли до висновку про те, що найбільш прийнятними є такі види навчальних завдань. Це завдання, спрямовані: на проектування дій на основі наочного знання (тематичне поле задане); прогнозування результату на основі наочного знання (тематичне поле задане); проектування дій на основі наочного знання (тематичне поле вільне); прогнозування результату на основі наочного знання (тематичне поле вільне); проектування дій на основі інтеграції знань із різних предметів (тематичне поле не задане); осмислення загальної інформаційної картини фізичного явища (діагностичні завдання); проектування наочного знання на основі роботи з текстами різних типів; осмислення наочного знання (законів, суті явищ, процесів і тому подібне) на основі роботи з текстами різних типів.

При цьому мається на увазі підготовка студентами відповідей трьох варіантів. Кожен варіант має на увазі окремий рівень сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців.

Отже, навчальні завдання припускали підготовку відповідей із таких позицій:
розгорнена відповідь у вигляді представлення вирішення проблеми з її обґрунтуванням;
текст, що пропонує здійснення функціонально грамотних дій;
розгорнена відповідь у вигляді висунення і доказів гіпотези.

Засвоєння основного змісту професійних знань відбувається в ході навчальних занять із основних профільюючих предметів. Тут нам хотілося б зупинитися на характеристиці якісної складової навчальних занять. Як відомо, лекції складають основу теоретичного навчання і повинні давати систематизовані основи наукових знань із дисципліни, розкривати стан і перспективи розвитку відповідної області реабілітації, концентрувати увагу студентів на найбільш складних та вузлових питаннях, стимулювати їхню активну пізнавальну діяльність і сприяти формуванню творчого мислення.

Практичні ж заняття проводяться з метою: формування практичних умінь і навичок у вирішенні завдань фізичної реабілітації, проведенні співбесід, розробці й оформленні звітних документів; відпрацюванню вправ, прийомів визначених реабілітаційними методиками; освоєння технічних засобів проведення реабілітаційних заходів, оволодіння методами їх застосування, експлуатації і ремонту.

Практичні заняття можуть проводитися методом тренувань. Головним їх змістом є практична робота кожного студента. В цілому, на практичних заняттях домінує практична діяльність, заснована на основі спеціальних розроблених завдань.

Таким чином, у статті представлено, що діяльність науково-педагогічного складу ВНЗ під час формування професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної реабілітації складається з таких шести головних компонентів, як: інформаційний, розвивальний, орієнтаційно-прогностичний, організаційно-мобілізаційний, комунікативний, дослідницький. Звідси надзвичайна актуальність діяльності науково-педагогічного складу полягає у створенні сучасних педагогічних технологій, які будуть продуктивними в справі формування професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної реабілітації, що необхідно розглядати напрямоком подальших досліджень.

Список використаної літератури:

1. Бороздина Г. В. Психология делового общения / Г. В. Бороздина. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 224 с.
2. Загвязинский В. И. Методология и методы психолого-педагогического исследования : / В. И. Загвязинский, Р. Атаханов. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 208 с.
3. Основы педагогического мастерства : учебное пособие / И. А. Зязюна, И. Ф. Кривонос, Н. Н. Тарасевич и др. ; под ред. И. А. Зязюна. – М. : Просвещение, 1989. – 302 с.
4. Сухомлинский В. А. Сто советов учителю / В. А. Сухомлинский. – К. : Рад. школа, 1984. – 254 с.
5. Физическая тренировка в группах здоровья / Ракитина Р. И., Бованенко В. В., Буткевич Г. А., Воскресенский Б. М. – К. : Здоровье, 1989. – 96 с.
6. Харламов И. Ф. Педагогика : учеб. пособие / И. Ф. Харламов. – М. : Гардарики, 1999. – 519 с.
7. Щербань П. М. Прикладна педагогіка : навчально-методичний посібник / П. М. Щербань. – К. : Вища школа, 2002. – 215 с.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор А. В. Галімов.